

LUNDS UNIVERSITET
Musikhögskolan i Malmö

EXAMENSARBETE 15hp

Vårterminen 2018

Läroarbilden i musik

Anna Svensk

”Jag visste ju inte ens...”

Flickors målbrott och sångpedagogers strategier

Handledare: Maria Becker Gruvstedt

Sammanfattning

Titel: ”Jag visste ju inte ens...” Flickors målbrott och sångpedagogers strategier

Författare: Anna Svensk

Denna studie syftar till att fördjupa kunskapen om sångpedagogers strategier kring flickors målbrottsutveckling. Utöver det är syftet att belysa vad flickor själva upplever och kan beskriva rörande det egna målbrottet. Bakgrunden till studien är författarens egen upplevelse av sång under tonåren. Studien har genomförts genom kvalitativa intervjuer med sångpedagoger samt genom ett fokusgruppsamtal med flickor ur en flickkör. Resultatet visar att sångpedagoger själva hittat metoder och strategier för att hantera den problematik som kan uppkomma i samband med flickors målbrott. Dessa strategier innefattar bland annat särskilda sångövningar och sångtekniska fokusområden. Utöver det diskuteras också eventuella nackdelar med fast stämindelning i körverksamhet för flickor i tonåren. Resultatet visar också att information och kunskap om flickors röstutveckling inte varit del av sångpedagogernas yrkesutbildning utan något som de själva behövt söka upp och lära sig om på egen hand. Mer kunskap om flickors målbrott efterfrågas, dels av sångpedagoger, men även av flickor själva som vet väldigt lite om den egna röstutvecklingen.

Sökord: Flickor, kör, målbrott, röstutveckling, sång, sångpedagog

Abstract

Title: "I didn't even know..." Girls' adolescent voice change and vocal teachers' strategies

Author: Anna Svensk

This study aims to deepen the knowledge about vocal education strategies on girls' vocal development during adolescence. In addition, the purpose is to highlight what girls themselves experience and can describe about their own adolescent voice change. The background to the study is the author's own experience of singing during the teenage years. The study has been conducted through qualitative interviews with vocal teachers, as well as through a focus group with two girls from a girls' choir. The result shows that vocal teachers have found methods and strategies to deal with problems that may arise in connection with girls' voice change. These strategies include special vocal exercises and focusing on specific areas of singing technique. In addition, possible disadvantages of classifying teenage girls' voices as alto or soprano are also discussed. The result also shows that vocal teachers have had to find these strategies by themselves. Information and knowledge about girls' vocal development was not part of their education, instead they needed to search information about it and learn how to deal with it on their own. More knowledge about girls' vocal development is sought-after, both by vocal teachers, but also by girls themselves who know very little about their own vocal development.

Keywords: Adolescent, Girls, Choir, Vocal Development, Voice Change, Singing, Singer Education

Förord

Jag vill först och främst tacka alla mina informanter. Jag är så glad och tacksam för att ni delat med er av era berättelser, erfarenheter och tankar och genom det gjort denna studie möjlig! Jag vill också rikta ett stort tack till min handledare Maria Becker Gruvstedt som har hjälpt, stöttat och guidat mig igenom hela processen med detta arbete. Sist men inte minst, tack Linus. För all pepp, alla goda råd och för att du lät mig möblera om när borden inte räckte till. Tack!

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
2. Syfte och frågeställningar	10
3. Litteraturgenomgång	11
3.1 Definition och förklaring till valda begrepp rörande kön	11
3.1.2 Könsuppdelningen som gjorts i studien	11
3.2 Definition av sång- och röstspecifika termer	12
3.2.1 Omfång	12
3.2.2 Register	12
3.2.3 Registerbrott	12
3.2.4 Placering och resonansrum	13
3.2.5 Tessitura	13
3.3 Röstens utveckling	13
3.3.1 Barnrösten	14
3.3.2 Målbrott och röstutveckling under puberteten	15
3.3.3 Flickröstens utvecklingsfaser under puberteten	16
3.4 Sångundervisning under målbrottet	17
3.4.1 Övningar och repertoar	17
3.4.2 Stämindelning i kör	19
3.4.3 Kunskap, utbildning och kommunikation	20
4.1 Metodologiska överväganden	23
4.2 Metoder för datainsamling: kvalitativ intervju och fokusgrupp	24
4.2.1 Kvalitativ intervju	24
4.2.2 Fokusgrupp	26
4.3 Genomförandet av studien	27
4.3.1 Urval	27
4.3.2 Informanter	28
4.3.3 Datainsamling	28
4.4 Analys	29
4.5 Resultatens giltighet och trovärdighet	29
4.5.2 Fokusgrupp	30
4.6 Etiska frågor	31
5. Resultat	32
5.1 Målbrottssymptom	32
5.2 Sångövningar för flickor i målbrottet	33
5.3 Passande repertoar	35
5.4 Stämindelning i kör	36
5.5 Kommunikation om målbrottet mellan lärare och elev	38
5.6 Målbrottsproblem - lätta eller svåra att hantera?	39
5.7 Utbildning om flickors målbrott och röstutveckling	39
5.8 Det egna målbrottet	39
6. Diskussion	41

6.1 Målbrottsymptom och stämindelning.....	41
6.2 Övningar och repertoar	42
6.3 Kunskap, utbildning och kommunikation	44
6.4 Slutsatser och förslag till vidare forskning	45
Referenser	47
Bilagor	50

1. Inledning

Att rösten förändras under livets gång är ingenting nytt. Däremot påverkar röstförändringar olika människor på olika sätt och i olika hög utsträckning. För flickor som sjunger kan puberteten innebära stora förändringar och ihållande röstproblem. Självtänks jag hur min röst kändes tung och svårjobbad under tonåren. Jag blev lätt hes och klangen blev luftig och otät. Varken jag själv eller de sångpedagoger jag träffade tycktes veta vad det berodde på eller lyckades lösa de problem jag hade. Jag accepterade det efterhand, den luftiga klangen med tydliga skarvar blev en del av min röstliga identitet. Nu, många år senare, i slutet av min utbildning till musiklärare och sångpedagog, söker jag svar på varför min röst förändrades på det sätt den gjorde. Jag funderar också över om de röstproblem jag upplevde på något sätt hade kunnat undvikas eller minimeras.

För mig och för min blivande yrkesroll som musiklärare och sångpedagog är det viktigt att ha kunskap om hur rösten utvecklas då jag framförallt kommer att arbeta med barn och unga. Jag behöver veta hur jag som lärare kan förebilda, arbeta med och vägleda barn genom målbrottet och den förändring det innebär. Som sångpedagog behöver jag känna till de metoder som finns och ha de kunskaper som krävs för att ta mig an målbrottsproblematik på bästa sätt. Jag har valt att i detta arbete lägga tonvikten på det kvinnliga målbrottet på grund av att jag upplever att det är ett eftersatt område inom både forskning och musiklärarutbildning.

Jag är i mitt arbete intresserad av att undersöka hur rösten utvecklas, betar sig och fungerar under målbrottet. Jag vill veta hur jag i mitt blivande yrke som sångpedagog bör arbeta för att hantera, och i de fall det är möjligt, undvika både kort- och långvariga röstproblem. Genom intervjuer med sångpedagoger vill jag ta del av hur sångpedagoger bemöter målbrottsproblematik hos flickor. Utöver det är jag även intresserad av flickors egna tankar om målbrottet och röstutveckling.

2. Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att fördjupa kunskapen om sångpedagogers strategier kring flickors målbrottsutveckling och den problematik som kan uppträda i samband med målbrottet. Utöver det är syftet att belysa vad flickor själva upplever och kan beskriva rörande det egna målbrottet. Syftet kan delas in i följande frågeställningar:

- Vilka symptom på flickors målbrott har sångpedagoger stött på?
- Vilka strategier använder sig sångpedagoger av för att hantera flickors målbrott?
 - Övningar
 - Repertoar
 - Stämfördelning i körsång
- Hur beskriver sångpedagoger att kommunikationen med flickor i målbrottet fungerar i samband med undervisning?
- På vilket sätt upplever sångpedagoger att deras utbildning förberett dem för att hantera målbrottsproblematik?
- Hur beskriver flickor i målbrottsåldern själva sina upplevelser av röstens utveckling och målbrottet?

3. Litteraturgenomgång

Litteraturkapitlet börjar med definition av termer och begrepp. Inledningsvis redogörs för begrepp relaterat till kön samt vilka val som gjorts gällande dessa. Sedan förklaras termer som rör röstapparaten och sångteknik. Därefter beskrivs röstens utveckling samt flickröstens olika utvecklingsfaser. Litteraturkapitlet avslutas med en genomgång av vad tidigare litteratur tagit upp om sångundervisning för flickor i målbrottet uppdelat i underrubrikerna *Övningar och repertoar*, *Stämindelning i kör* samt *Kunskap, utbildning och kommunikation*.

3.1 Definition och förklaring till valda begrepp

rörande kön

Eva E. Johansson och Birgitta Hovelius förklarar i *Kropp och genus i medicinen* (2004) skillnaden på *socialt* och *biologiskt* kön. Socialt kön är beroende av det samhälle en person lever i och vilka förväntningar som finns på hur en person ska vara och bete sig beroende på vilket kön den tillhör. Det innebär att socialt kön inte är medfött utan socialt konstruerat. Biologiskt kön definieras istället utifrån vilka kromosomer och könsceller en person har och är helt baserat på det kroppsliga (Johansson & Hovelius, 2014).

RFSL (Riksförbundet för sexuellt likaberättigande) utökar denna indelning och menar att kön kan delas in i fyra kategorier; *kropp*, *juridiskt kön*, *könsidentitet & könsuttryck*. RFSL menar också att den binära könsindelningen som så länge varit normen inte speglar verkligheten. De skriver att; ”Rent kroppsligt finns det inte bara två kön utan kan ses som en skala” (RFSL, 2018). Det vill säga att uppfattningen om att det bara skulle finnas två kön, man eller kvinna, enligt RFSL är inkorrekt.

3.1.2 Könsuppdelningen som gjorts i studien

Trots att flera, däribland RFSL, menar att det är felaktigt att göra en könsuppdelning med endast två grupper är det vad som gjorts i denna studie. Begreppen som används för att klargöra vilken grupp som avses är *flickor* samt *pojkar*. Vilka personer de begreppen avser innefatta är helt beroende av deras röstliga utveckling. Med flickor menas, i denna studie, de personer vars röster utvecklas på liknande sätt under tonåren

och målbrottet. Det bör klargöras att benämningarna flickor och pojkar inte har någonting med könstillhörighet eller identitet att göra utan helt och håller syftar till det fysiskt kroppsliga.

3.2 Definition av sång- och röstspecifika termer

Inom musik och sång finns flera termer och begrepp som kan behöva klargöras. Därför följer här en förklaring på begrepp som används i arbetet och vad de betyder. Det finns dock olika uppfattningar om vad som egentligen menas med vissa termer.

Förklaringarna nedan syftar endast till förklara hur olika begrepp använts inom denna studie.

3.2.1 Omfång

Röstens omfång innefattar alla toner som rösten kan producera, från de lägsta till de högsta (Zangger Borch, 2012).

3.2.2 Register

Rösten delas in i olika register. Med register menas de toner som har likartad klang på grund av att tonerna uppkommer med samma slags stämbandsvibrationsmönster. Hur dessa register bör benämnas råder det dock delade meningar om. De som arbetar med rösten, som sångpedagoger och logopedier, använder därför olika termer och begrepp för röstens register. En vanlig indelning av en kvinnas röst är knarr-, modal-, mellan-, huvud- och flöjtregister. Ytterligare benämningar som också är vanligt förekommande är bröstregister och falsett eller bröstklang och huvudklang (Sundberg, 2001).

Informanterna i denna studie använder flera av dessa begrepp för att tydliggöra vilken ”del” av rösten de menar. Om den lägre delen av röstens omfång använder de termerna; modalregister, bröstregister eller bröstklang. Om den övre delen av omfånget används; huvudregister, falsett eller huvudklang.

3.2.3 Registerbrott

Beroende på i vilket register man talar eller sjunger är muskelaktiviteten i stämband och struphuvud olika. Ett registerbrott innebär att musklerna ändrar aktivitetsgrad, något

som kan göras medvetet eller omedvetet. En snabb växling mellan olika register hörs tydligt och används i till exempel jodding. Det är också möjligt att göra övergången mellan olika register mjuk och omärkbar, det kallas att *egalisera*. En annan vanlig benämning på registerbrott är skarv (Lindblad, 1992). Då röstens olika register överlappar varandra är det också möjligt att i vissa fall sjunga samma ton i olika register (Sundblad, 2001).

3.2.4 Placering och resonansrum

Placering eller tonplacering är ett begrepp som används inom sångundervisning. Med placering menas att tonen riktas mot ett särskilt ställe i huvudet för att uppnå den klang som eftersträvas. Det kan till exempel vara mot främre delen av ansiktet vid näsan och ögonen, den så kallade *masken* (Sundblad, 2001). För att uppnå olika klangfärger och sound handlar det alltså dels om riktning av tonen. En sångare kan också påverka hur rösten låter med hjälp av sina resonansrum. Resonansrum är de håligheter och utrymmen som finns ifrån stämbanden till läpparna. Dessa ”rum” påverkas bland annat av struphuvudets höjd, ett sänkt struphuvud gör exempelvis klangen djupare. Vad en sångare väljer att göra med tunga, käke, läppar och mjuka gommen har också inverkan på klangen (Zangger Borch, 2012).

3.2.5 Tessitura

Med tessitura menas den del av omfånget där rösten klingar bäst eller de toner som är mest bekväma att använda i sång (Haston, 2007).

3.3 Röstens utveckling

Rösten förändras under hela livet. Det beror på att struphuvudets läge, storlek och form förändras i och med det att vi blir äldre (Lindblad, 1992). Även stämbandets struktur och slemhinnor påverkas av stigande ålder. En människas längd och kroppsbyggnad har också inverkan på hur rösten låter (Södersten, 2008). Nedan följer beskrivningar av barnröstens utveckling samt vad som sker med flickors röster i målbrottet.

3.3.1 Barnrösten

Barns röstorgan skiljer sig på många sätt ifrån vuxnas. De anatomiska skillnaderna rör bland annat struphuvudets storlek och placering, som hos barn både är mindre och befinner sig högre upp i halsen. Broskdelarna är mjukare och stämbanden är kortare. Stämbanden saknar också de membran och ligament som finns hos vuxna mellan vocalismuskeln (den muskeln som reglerar spänningen av stämbanden) och den yttersta slemhinnan. I vuxen ålder består alltså stämbanden av flera lager. Dessa lager börjar inte utvecklas hos barn förrän runt 4 års ålder. Denna utvecklingsprocess fortsätter sedan under lång tid och är inte klar förrän efter puberteten (Fagius, 2007).

Struphuvudet förändras under hela livet. Det ändrar storlek, form, vävnadsstruktur och läge. Skillnaderna hos pojkar och flickor är under barndomen inte särskilt stora. Det som skiljer sig är vinkeln mellan sköldbruskplattorna, som hos pojkar är något mindre 110 grader mot flickors 120. Upp till tonåren växer struphuvudet kontinuerligt i samma takt hos båda könen och röstläget är detsamma hos båda könen (Lindblad, 1992).

Barnröstens omfång delas upp i ett fysiologiskt omfång och ett musikaliskt omfång. Det fysiologiska omfånget omfattar alla toner och ljud barnet kan frambringa. Det musikaliska omfånget är mycket mindre och omfattar de toner som kan användas i sång, vilket hos barn rör sig om cirka en oktav + en ters (c1-e2) (McAllister & Södersten, 2007).

Trots att det anatomiskt inte finns särskilt stora skillnader mellan flickor och pojkar under barndomen hävdar många att det ändå finns en klanglig skillnad som gör det möjligt att på enbart rösten identifiera om det är en pojk- eller flickröst. En studie som genomförts visade att, trots att det inte finns några skillnader i kroppsuppbyggnad och röstmekanismerna hos barn före puberteten, upplevdes ändå akustiska skillnader som gjorde det möjligt att i 71,57% av fallen göra en korrekt identifiering av barnets kön. De forskare som genomfört studien menar att det kan ha flera orsaker men påpekar att det framförallt beror på att vi redan som små lär oss att använda rösten på ett könsspecifikt sätt (Sergeant, Sjölander & Welch, 2005). Detta bekräftas också av Lindblad (1992) som skriver att det är möjligt att identifiera ett barns kön, enbart på rösten, från cirka sju års ålder. Även han hävdar att det inte beror på skillnader i röstapparaten utan istället inlärdade mönster och röstdrag. Det som anses vara typiskt för flickröster är lägre intensitet och mer läckande klang än pojkars röster som oftare är mer hyperfunktionella, det vill säga pressade (McAllister & Södersten, 2007). Skillnaden mellan flickors och pojkars röster tas även upp av Hentschel (2017). Hon bekräftar att

det finns en förväntning på att flickors sångröster ska klinga ljust och relativt svagt medan förväntningen på pojkars sångröster inte är lika smal och specifik. För pojkars sångröster finns ingen förväntning om varken tonhöjdsområde eller volymstyrka enligt Hentschel (2017).

3.3.2 Målbrott och röstutveckling under puberteten

Under puberteten växer struphuvud, ansatsrör¹ och andningsapparat² med ökad hastighet på grund av hormonella förändringar. Stämbandens längd, form och lagerstruktur förändras också. Hos flickor blir stämbanden 34% längre under målbrottet. Dessa förändringar påverkar röstläge, klang och volym. Det är också under målbrottet som röstens olika register blir tydliga. För flickor är det vanligt att röstklngen blir hes, instabil och har låg intensitet under puberteten (Södersten, 2008). Brunssen (2010) skriver att den luftiga klangen till stor del beror på att musklerna som kontrollerar kannbrosken (arytenoidbrosken) försvagas under puberteten. Kannbrosken är stämbandens bakre fäste och styr stämbandens adduktion³ och abduktion⁴ (Sundberg, 2001). Under målbrottet uppstår en glipa vid adduktion så att luft passerar emellan stämbanden samtidigt som ljudet produceras. Detta sker på grund av muskelförsvagningen och resultatet blir en luftig klang (Brunssen, 2010). Södersten (2008) skriver att flickors egna upplevelser av målbrottet kan variera mycket från individ till individ. Hon menar att; "De flesta flickor märker inte av röstförändringen alls men andra, särskilt flickor som sjunger, kan uppleva röstförändringen påtagligt" (Södersten 2008, s.90).

Hormonella förändringar har stor inverkan på röstens utveckling. Faktum är att hormoner kan påverka rösten även efter målbrottet. Vissa upplever att rösten minskar i kraft och klang i samband med menstruation. En del får även reducerat omfång och rösttrötthet. Det beror på att östrogen påverkar kroppens slemhinnor, vilket inkluderar stämbanden. Effekten av att östrogennivåerna skiftar är att stämbanden lätt svullnar före menstruation för att sedan bli tunnare efter menstruation (Södersten, 2008).

¹ Ansatsrör är ett samlingsnamn för svalg och munhåla

² Med andningsapparat menas lungorna samt de muskler som påverkar lungvolymen.

³ Adduktion – sammanförande av stämbanden, vid produktion av tonande ljud

⁴ Abduktion – isärförande av stämbanden, vid andning och tonlösa ljud.

Inom logopedin kallas röstproblem relaterade till målbrottet för *målbrottsstörning*. Att flickor söker sig till en logoped på grund av långvariga besvär orsakade av målbrottet är relativt ovanligt. Däremot är de flickor söker logopedisk hjälp för målbrottsstörning i de flesta fall flickor som sjunger (McAllister, Lindestad & Södersten, 2008).

3.3.3 Flickröstens utvecklingsfaser under puberteten

Lynne Gackle (1991) är en av få forskare som har studerat flickors målbrott mer djupgående. Hon menar att flickor under puberteten genomgår olika målbrottsfaser. Nedan följer en redogörelse för dessa faser och vad hon menar är specifikt för dessa. Då pubertetsutveckling är väldigt individuell bör ålderanvisningen ses som ungefärlig då det skiljer sig mycket från person till person.

Fas 1: Före puberteten (8-10 år)

Taltonläget hos flickor i denna ålder ligger mellan c1-d1 (260-290 Hz). Röstens kännetecknas av en lätt och flöjtlik klang med soprankvalitet utan tydliga registerbrottet eller skarvar. Röstens är flexibel och kan hantera större intervallsprång. Sångrösten hos flickor är under denna tid väldigt lik den hos pojkar med undantaget att pojkarna ofta har lättare att sjunga med något mer volym än flickorna.

Fas 2A: Pubertet - före första menstruationen (11-13 år)

Denna fas genomgår flickor då de första fysiska mognadstecknen visar sig. Taltonläget sjunker en aning, ner till b-ciss1 (245-275 Hz). Sångrösten blir ofta otät och luftig då struphuvudet växer vilket leder till att adduktionen (stämbandsslutningen) inte är helt tät. Ett registerbrott uppstår runt g1-b1 och det blir stora och tydliga klangliga skillnader mellan olika delar av omfånget. Tonomfånget neråt kan minska och en del flickor kan få svårt att använda sitt låga register överhuvudtaget. I övrigt upplever många att det blir svårt eller tungt att sjunga, särskilt med starkare volym i mellan- och huvudregister.

Fas 2B: Pubertet – efter första menstruation (13-15 år)

Denna fas är ofta kritisk då det händer mycket med rösten och det kan kännas obekvämt och tungt att sjunga. Heshet är vanligt förekommande och klangen tappar i klarhet. Röstens tessitura har inte stabiliserats utan kan förflyttas mellan olika delar av

omfånget. Omfånget minskar också, i vissa fall så att det endast är 5-6 toner som är bekväma att sjunga på. Registerskarven mellan g1-b1 är kvar och dessutom uppkommer en ny skarv mellan d2-f#2. Taltonläget flyttar sig något lägre ner för vissa, och ligger vanligen under denna tid mellan a-ciss1 (225-275 Hz).

Fas 3: Ung vuxen – efter första menstruation

Efter att röstens omfång under föregående faser minskat ökar det istället under fas 3. Klangen börjar mer och mer likna den vuxna rösten som är rikare och djupare. Problem med heshet försvinner och sjungandet börjar kännas lättare och mer behagligt. Taltonläget kan sjunka ytterligare och landar hos de flesta mellan giss-b (210-245 Hz).

Sammanfattningsvis menar Gackle (1991) att flickors röster förändras under målbrottet och att förändringen sker i olika faser. Rösten före puberteten är lätt, ljus och utan registerbrott. Under målbrottet är det vanligt att flickor blir hesa och röstens klang luftig. Flera upplever också att det blir tungt och obekvämt att sjunga, särskilt över större omfång. Registerbrott uppkommer och taltonläget sänks. Den avslutande fasen innebär övergången till den vuxna rösten som har större omfång, rikare klang och mer djup än vad barnrösten har (Gackle, 1991).

3.4 Sångundervisning under målbrottet

I detta kapitel presenteras tidigare forskning och litteratur som berör sångundervisning för flickor i målbrottet. Kapitlet är indelat i underrubriker som relaterar till studiens forskningsfrågor.

3.4.1 Övningar och repertoar

Av de som studerat sångundervisning för flickor i målbrottet poängterar flertalet vikten av att röstproduktionen sker på ett lätt och naturligt sätt, utan onödiga anspänningar (Siple, 1995; Dillon 2013; Haston, 2007). Enligt Siple (1995) finns det däremot olika uppfattningar om vad sångpedagoger och körledare bör fokusera på för att uppnå ett fritt sångsätt. Det finns även olika idéer om hur olika sångtekniska parametrar bör rangordnas för att på bästa sätt främja röstutvecklingen för flickor i tonåren. Majoriteten anser att *hållning* och *andning* är de viktigaste parametrarna. Siple (1995) själv har

sammanställt en prioriteringslista med vad han menar är det mest effektiva och logiska sättet att strukturera flickors sångundervisning på. Han håller med om att god hållning är det första steget. Sedan menar han att fokus bör läggas på andning och stöd (*breath management*) och poängterar att det är viktigt att undvika för hög inandning där bröstorg och axlar rör sig. Sångaren bör heller inte andas in för stor mängd luft då det kan skapa ansträngning och spänning i struphuvud, hals och andningsmuskulatur. Vidare påpekar Sipleby (1995) vikten av avspänning (*relaxation*). Han skriver; "The majority of voice problems are the result of exaggerated muscle activity" (s. 26). Först när dessa parametrar är på plats ska fokus flyttas till fonationen, alltså själva ljudskapandet. Om hållning, andning, och avspänning utförs korrekt ska nämligen aktiviteten i struphuvud och stämband fungera per automatik och möjliggöra ett fritt, lätt och naturligt sångsätt. Resonans och klang är nästa parameter och här menar Sipleby (1995) att många misstar resonans för volym. Han skriver; "One of the most serious mistakes young singers can make is that of substituting volume for resonance. Young voices need time and maturation to develop a resonant sound" (s. 27). Vidare anser Sipleby (1995) att det finns en risk att flickor i tonåren endast sjunger i sitt låga register då de influeras av och lär sig härma sångsättet som är vanligast i populärmusik. Han hävdar att sångpedagoger bör arbeta för att flickor i tonåren utvecklar förmågan att sjunga egaliserat över hela omfånget och att de lär sig använda alla röstregister. Många i den tidigare forskningen som Sipleby presenterar anser att egalisering lättast uppnås genom sångövningar som börjar i det övre registret med fallande tonhöjd till det lägre (Doscher; Herman; Miller; enl. Sipleby 1995). Sipleby skriver;

Working the chest voice above its breaking point results in register separation, while working the head voice down into the chest range results in register combining. Transition between the registers is accomplished by means of vowel modification. (Sipleby, 1995 s. 31)

Här påpekas att artikulation har inverkan på registerövergångar. Artikulation är också den avslutande punkten på prioriteringslistan. Utöver egaliserade registerövergångar kan artikulation även bidra till bättre intonation⁵. Sipleby (1995) säger att listan kan

⁵ Intonation – preciserad tonhöjd och tonträff, dvs att sjunga rent.

behöva anpassas efter olika individer eller grupper men påpekar att den ordning som föreslås grundar sig i tanken om att börja arbetet med större muskelgrupper för att sedan avancera och att lära sig att kontrollera mindre muskler.

Brunssen (2010) påpekar vikten av att inte forcera rösten när klangen är luftig och otät på grund av att det ofta beror på fysiska faktorer som inte medvetet går att påverka. Istället ska röst och muskulatur ges tid att förändras och stärkas. Dillon (2013) föreslår att sångpedagoger som undervisar flickor i målbrottet ska använda sig av glissandoövningar över hela omfånget. Hon menar att sådana övningar är utmärkta för att vidga omfång och ge rösten en ”friare” klang. Siple (1995) anser att övningar ska vara lätta att förstå och enkla att utföra. Detta för att fokus inte ska ligga på övningen i sig utan på området eller problemet övningen syftar till att utveckla eller korrigera. Däremot ska det finnas tillräcklig variation för att tillgodose flera områden och undvika upprepning eller att eleverna blir uttråkade. Variation är också viktig när det gäller repertoar menar Dillon (2013). Hon anser att körledare och sångpedagoger bör variera repertoar efter omfång, dynamik och karaktär för att utveckla flickors röster på bästa sätt.

3.4.2 Stämindelning i kör

Gackle (1991) poängterar att man som körledare eller sångpedagog lätt kan misstolka målbrotts-symptomen som många flickor visar mellan 13-15 års ålder som tecken på att de är altar. Det beror på att många flickor under detta stadie upplever att lägre toner är lättare att sjunga än högre. Dock behöver det inte alls vara fallet då rösten under denna tid förändras mycket och inte är färdigutvecklad. Gackle (1991) menar att det finns risker med att för tidigt dela in barn i stämmor eller begränsa röst användningen till enbart den lägre delen av omfånget då det kan leda till röstproblem längre fram. Hon framhåller att trots att det vid denna ålder är svårt att sjunga fritt över hela omfånget är det viktigt att öva användandet av hela rösten. Det påpekar även Phillips (1995) samt en rad andra författare som skrivit om sångundervisning för flickor i målbrottet (Sweet, 2016; Siple, 1995; Dillon, 2013; m.fl.). Phillips (1995) menar att flickor som för tidigt tilldelas en stämma inte utvecklar förmågan att sjunga i olika register. Istället ”fastnar” flickorna som sjunger altstämman lätt i modalregister och de som sjunger i sopranstämman i huvud- eller mellanregister. Det påverkar omfånget då det blir

begränsat till det register som används (Phillips, 1995). Flera andra författare, presenterade av Siple (1995), bekräftar även de vikten av att undvika att tilldela flickor en stämtillhörighet under målbrottet på grund av att det kan påverka flickors röstutveckling på ett negativt sätt. Han refererar bland annat till Ginot som hävdar att "Labeling is disabeling" och Thurman som menar att när en sångares röst klassificeras blir stämtillhörigheten en del av dennes identitet, ibland för resten av livet (Ginot och Thurman enl. Siple 1995). Ett sätt att undvika stämindelning för flickor men fortfarande sjunga flerstämmigt i kör presenteras av Adcock (1987). Hon föreslår att flickorna turas om att sjunga över- och understämman. Adcock (1987) menar att detta inte enbart är positivt för flickornas röstutveckling utan i förlängning också gör dem till bättre musiker. Något som till viss del står i konflikt med uppfattningen om att flickor i målbrottet ska sjunga över stora omfång och öva sig att sjunga i alla register presenteras av Södersten (2008). Hon förklarar att sång under målbrottet länge varit omdiskuterat då somliga hävdar att det kan skada rösten då stämbanden kan vara mer sårbara under denna period. Samtidigt påpekar hon att en majoritet idag anser att sång under målbrottet utvecklar rösten. Dock under förutsättningen att undervisningen och röst användningen anpassas till röstomfånget och röstens begränsningar (Södersten, 2008).

3.4.3 Kunskap, utbildning och kommunikation

Kunskap och utbildning om flickors målbrott lyfts fram i litteraturen av flera författare då många av dem menar att det är viktigt för såväl sångpedagoger och körledare som för flickorna själva. För sångpedagoger och körledare tjänar kunskapen bland annat syftet att de som arbetar med flickors röster kan särskilja målbrottssymptom ifrån ohälsosam röst användning (Gackle, 2006). Självt ger Gackle (2006) förslag på övningar som ska hjälpa körledare och sångpedagoger att ta reda på flickornas taltonläge, röstliga omfång, tessitura, röstkvalitet och klang. Syftet med dessa övningar är att öka körledares, sångpedagogers och musiklärares kunskaper om flickors röster och målbrott. Att de som arbetar med sångundervisning för tonåringar bör ha god utbildning om röstutveckling håller även Siple (1995) med om. Han hävdar att många körledare har brister i sina kunskaper gällande detta vilket resulterar i att de saknar förmågan att isolera, utvärdera och korrigera röstproblem som uppstår under puberteten (Siple 1995).

För flickorna själva är kunskap om målbrottet också viktigt. Sweet (2016) hävdar; "We must inform and educate all of our female singers on the voice change process, stressing the importance of healthy singing at all stages" (s.62). Enligt henne finns det två anledningar till varför det är så viktigt. För det första menar Sweet (2016) att livet som tonåring innebär många stora förändringar vilket kan resultera i en känsla av att förlora kontrollen, särskilt över den egna kroppen. Därför menar Sweet (2016) att "kunskap är makt" i detta avseende. Att flickor vet vad som händer med rösten under puberteten, hur struphuvud och röstapparat utvecklas, menar hon stärker dem. Hennes övertygelse är att genom kunskap om målbrottet kommer flickorna också förstå att målbrottet och de problem de upplever som en konsekvens av målbrottet är någonting som kommer att gå över. I förlängning innebär det också, enligt Sweet (2016), att flickorna kommer fortsätta att sjunga då de förstår att målbrottet är något tillfälligt. För det andra, menar Sweet (2016), att flickor, framför allt i kör, kan känna sig ensamma om sina upplevelser av målbrottet. Hon menar att kunskap och kommunaktion kan ge dem möjligheten att känna en gemenskap och stöttning ifrån varandra. Kunskap om målbrottet främjar också själva röstutvecklingen. I en studie gjord av Siple (1994) påpekas fördelen med att sång- och röstövningar kombineras med information om rösten och målbrottet. Att eleverna är medvetna och har kunskap om hur rösten fungerar och förändras är av stor vikt för sångutvecklingen enligt denna studie. Siple (1995) menar att vetenskaplig förståelse om röstapparaten är ett mer effektivt redskap än enbart förklaringar och instruktioner som grundar sig på bildspråk eller känslor. Han förklarar;

Teaching by scientific principles has been shown to be more effective and more efficient in developing high quality voices. Imagery may be used to support the scientific approach. Both teachers and students must realize that imagery is an attempt to explain the sensations the student feels or should feel, and cannot take the place of scientific understanding. (Siple 1995, s.39)

Siple (1995) menar alltså att användandet av bildspråk bör kompletteras med att ge eleverna vetenskaplig förståelse av röstapparaten då det resulterar i en mer effektiv sångundervisning. Sweet (2016) påpekar också att sångpedagoger och körledare måste

ha så pass god kunskap om målbrottet att de kan vägleda flickor genom det på ett bra sätt och bidra till att flickornas upplevelser av målbrottet blir så positiva som möjligt.

4. Metod

Detta kapitel innehåller en redogörelse för de metoder som använts i genomförandet av studien och en diskussion om varför valet föll på dessa metoder. Därefter följer en beskrivning av hur studien genomfördes, vilka metoder som användes för att analysera den insamlade datan samt etiska överväganden.

4.1 Metodologiska överväganden

För att få svar på mina forskningsfrågor övervägdes olika forskningsmetoder för datainsamling. Ett alternativ var att genomföra en kvantitativ studie, till exempel i enkätform eller genom strukturerade intervjuer. En sådan studie skulle lättare kunnat nå ut till fler informanter vilket hade gett mig större underlag och bredd i min datainsamling. Eventuellt skulle en sådan studie också möjliggöra att jag skulle kunnat se mer generella tendenser till hur sångundervisning med flickors målbrottsröster ser ut och hur sångpedagoger över hela landet hanterar målbrottsproblematik (Bryman, 2011). Trots detta har studien istället genomförts genom två typer av kvalitativa intervjuer med ett fåtal informanter. Anledningen till det är att kvalitativ intervju som metod kan ge en djupare förståelse för hur informanterna resonerar och agerar. Dessutom är det möjligt att i en kvalitativ intervju ändra frågor eller frågornas ordning efterhand som samtalet pågår. Det kan göra att informanten tar upp aspekter av ämnet som forskaren själv inte förutsett eller att hen ger svar på frågor denne inte kunnat formulera på förhand. Den flexibiliteten och utrymmet till följdfrågor hade inte varit möjligt i en kvantitativ studie (Bryman, 2011). Därför valdes istället en kvalitativ forskningsmetod, som Bryman förklarar i *Social Research Methods* på följande sätt; ”Qualitative research is a research strategy that usually emphasizes words rather than quantification in the collection and analysis of data” (s.366) En kvalitativ forskningsmetod passar alltså bättre då målet med studien inte är att dra några generella slutsatser eller att göra en kartläggningen över sångpedagogers arbete (Eliasson, 2013). Intresset ligger istället i att ta del av informanternas personliga erfarenheter och synsätt om ämnet.

Som forskningsmetod blir dock den kvalitativa intervjun något komplicerad när det kommer till att bestämma eller argumentera för dess reliabilitet och validitet. I jämförelse med kvantitativ forskning får kvalitativa studier mycket svårare att uppnå

likvärdiga kvalitetskriterier (Bryman, 2011). Som sagt blir möjligheten att göra generaliseringar av studieresultaten, så att de blir giltiga även i ett annat sammanhang eller social kontext, väldigt liten. Sannolikheten att studien kan replikeras, det vill säga upprepas med samma resultat, är också den liten (Bryman, 2011). För att bestämma en kvalitativ studies reliabilitet och validitet kan forskaren istället argumentera för resultatets *trovärdighet* och *äkthet* då dessa begrepp, enligt Bryman (2011), passar bättre att använda i en kvalitativ studie. Trovärdighet handlar i detta sammanhang bland annat om att säkerställa att forskaren uppfattat sina informanternas verklighetssyn på ett korrekt sätt samt att studien genomförs enligt de regler som finns. Äkthet handlar bland annat om att forskaren bör vara noga med att visa på respondenternas skilda bilder av verkligheten eller ämnet som studerats. Dessutom efterfrågas också att studien bör bidra till informanternas ökade förståelse för sin och andras situation samt ge dem möjligheter att förbättra eller förändra den (Bryman, 2011). Dessa kriterier och krav på forskaren är dock något mer omdebatterade och beroende av vilken synen på vetenskap och den sociala verkligheten är. Sammanfattningsvis går alltså att säga att det finns olika metoder och idéer för hur man ska avgöra en studies trovärdighet, reliabilitet och validitet. Bryman (2011) skriver att de flesta forskare inom kvalitativ forskning idag väljer att validera sina resultat med hjälp av fylliga beskrivningar och triangulering, vilket innebär att flera olika metoder för datainsamling används. Utöver det föreslås också återkoppling till informanter för att bekräfta att beskrivningarna är korrekta. Dessutom bör forskaren alltid vara medveten om att den bild av verkligheten studien berättar om inte är den enda sanningen utan en tänkbar version eller representation.

4.2 Metoder för datainsamling: kvalitativ intervju och fokusgrupp

Här presenteras och diskuteras de två metoder som använts för att datainsamling, vilka är kvalitativ intervju samt fokusgrupp.

4.2.1 Kvalitativ intervju

Intervju är en av de mest använda metoderna för kvalitativ forskning. Till skillnad från strukturerade intervjuer som används inom kvantitativ forskning är kvalitativa intervjuer mycket mer flexibla. Som forskare är det möjligt att under intervjuens gång ändra frågor eller frågeordning och låta samtalet röra sig i olika riktningar beroende på vad

informanten anser är viktigt och relevant (Bryman, 2011). Utöver det skiljer sig de kvalitativa intervjuerna från de kvantitativa på det sätt att fokus har flyttas från forskarens intressen till den intervjuades. Det är informantens ståndpunkter och synsätt som är av intresse. Målet med intervjuerna är att få detaljerade och ingående svar och samma person kan bli intervjuad mer än en gång till dess att forskaren anser sig ha fått tillräckliga data för sin studie (Bryman, 2008).

Genomförandet av en kvalitativ intervju kan gå till på flera olika sätt. Ofta skiljer man dem åt beroende på om de är helt ostrukturerade, det vill säga mer lika ett vanligt samtal med få förutbestämda frågor, eller om de är semi-strukturerade, där intervjuaren har en intervjuguide eller intervjuschema med frågor eller ämnen som ska behandlas. För att genomföra min studie valdes den senare metoden. Detta för att begränsa omfattningen av datainsamlingen och med bestämda teman och frågor öka chanserna att få svar på studiens forskningsfrågor. Utöver det blir den insamlade datan lättare att analysera om jag använt mig av en mer strukturerad intervjumetod. Möjligheten finns då att se likheter och skillnader mellan mina informanternas arbetssätt med målbrottsproblematik (Bryman, 2008).

Den kritik som finns mot intervjun som forskningsmetod ifrågasätter bland annat huruvida en kvalitativ intervju kan räknas som vetenskaplig. Kvale och Brinkmann (2014) tar upp det som en av de vanligare invändningarna mot intervju som forskningsmetod. De menar dock att sådan kritik grundar sig i ett synsätt där vetenskap likställs med kvantifiering. De håller inte med om det utan menar att kvalitativa studier och analyser visst har en viktig plats inom forskningen. Andra aspekter av kvalitativa intervjuer som ifrågasätts är bristen på objektivitet, möjligheten att tolka insamlad data på olika sätt samt otillförlitliga resultat på grund av ledande frågor från forskaren. Kvale och Brinkmann (2014) hävdar att dessa risker kan undvikas om studien utarbetas, genomförs och analyseras på rätt sätt. Det är då istället en fråga om forskarens kompetens och yrkesskicklighet. Angående bristen på objektivitet inom kvalitativa intervjuer kontra kvantitativa skriver de följande;

Det medvetna bruket av ett subjektivt perspektiv behöver inte vara något negativt; snarare kan intervjuarens och intervjupersonens personliga perspektiv erbjuda en specifik och receptiv förståelse av den vardagliga livsvärlden (s. 213).

Enligt Kvale och Brinkmann (2014) kan alltså det subjektiva perspektivet som kvalitativa intervjuer innebär ses som fördelaktigt. Detta på grund av att det subjektiva perspektivet kan bidra till en annan, djupare, förståelse för den intervjuades ståndpunkter, tankar och perspektiv.

4.2.2 Fokusgrupp

För att inte gå miste om elevperspektivet valde jag att göra en del av min studie med hjälp av en fokusgrupp. Detta för att ta del av vad flickor i målbrottet själva upplever och erfar. Som metod är fokusgrupp en blandning av två olika metoder, gruppintervju och fokuserad intervju. I en fokusgrupp är deltagarna utvalda på grund av att de har erfarenheter av en viss situation eller ett särskilt ämne och frågeställningarna som diskuteras i gruppen är relativt få, i likhet med fokuserad intervju. Samtidigt är man som forskare även intresserad av gruppelementet och samspelet mellan deltagarna på samma sätt som i en gruppintervju (Bryman, 2008). Jag valde att göra det som en ytterligare del av min studie då en fokusgrupp kan bidra med andra intressanta aspekter som en-till-en-intervjun saknar.

En fördel, kanske just då dessa informanter är yngre och i en mer känslig ålder, är att de förhoppningsvis känner sig tryggare med en intervjusituation i grupp där de redan känner de andra deltagarna. De kan då ha lättare för att uttrycka sina åsikter och dela med sig av personliga erfarenheter (Bryman, 2008). Samtidigt kan gruppelementet naturligtvis vara en nackdel beroende på hur gruppdynamiken ser ut. Då jag inte känner dem sen tidigare eller vet något om deras relationer till varandra kan förhållandena vara precis motsatt mot vad jag hoppas. Just gruppdynamik är något en forskare alltid måste förhålla sig till i en studie med fokusgrupper, både i positiv och negativ bemärkelse. Dels bidrar grupsituationen till att olika åsikter presenteras och att eventuella meningsskiljaktigheter uppstår, vilket är av intresse för forskaren då diskussionen som följer kan bidra till större förståelse för varför informanterna känner eller tycker som de gör (Bryman, 2008). Diskussionen kan också göra så att någon av deltagarna får nya insikter eller ändrar åsikt vilket är osannolikt i en intervju där en persons åsikter ofta står oemotsagda. Bryman tar upp ett annat intressant fenomen som kan komma att påverka datainsamlingen. Det som kan hända är att alla gruppmedlemmar istället för att vara oense utvecklar en gemensam åsikt eller ett gemensamt synsätt. Han skriver att ”There is also evidence that, as a group comes to share a certain point of view, group

members come to think uncritically about it and develop almost irrational attachments to it.” (Bryman, 2008 s. 489). Huruvida det är vanligt förekommande är svårare att säga, däremot blir det tydligt att forskaren som genomför studien bör vara medveten om att gruppdynamik och gruppsykologi på olika sätt kan påverka de svar och den data som samlas in (Bryman, 2008).

Som metod har fokusgrupp den fördelen att man som forskare kan ta ett steg tillbaka och låta informanterna själva leda samtalet vilket gör att man lättare får en bättre uppfattning om vad de anser är viktigast. Svårigheten kan istället vara att som moderator balansera mellan att inte leda samtalet för mycket samtidigt som diskussionen som hålls ska vara relevant för det tema eller ämne som studeras (Bryman, 2008).

I min studie används metoden fokusgrupp endast som ett komplement till kvalitativa intervjuer. I denna studie kan därför reliabiliteten av den delen av datainsamlingen ifrågasättas då den endast representerar *en* grupp. Då en studie genomförs med fokusgrupp rekommenderas mellan 10-15 grupper (Bryman, 2008). Att jag endast haft möjlighet till en måste självklart tas i beaktning i resultatet och i analysen av min datainsamling.

4.3 Genomförandet av studien

Här förklaras först hur urvalet av informanter gjorts. Sedan följer en presentation av studiens informanter samt en redogörelse för hur datainsamlingen genomfördes.

4.3.1 Urval

För att genomföra studien kontaktades tre sångpedagoger via mail med en beskrivning av arbetet och studien samt med en intervjufrågan. På begäran skickades sedan intervjufrågorna ut i förväg via mail till två av informanterna. Anledningen till varför dessa tre informanter tillfrågades är på grund av att de alla har arbetat med barn- och ungdomsröster både genom kör- och individuell sångundervisning. Informanterna har arbetat olika länge, inom olika skolformer och undervisningssammanhang samt har själva fördjupat sig inom olika genrer. Något jag ansåg var en fördel eftersom det ökar möjligheterna att de har skilda erfarenheter och tankar kring studiens ämne och därför bidrar med olika vinklar och perspektiv.

Då en av informanterna som intervjuades var körledare för en flickkör tog jag, med hennes hjälp, kontakt med medlemmar ur flickkören för att hitta deltagare till min fokusgrupp. Jag besökte först deras repetition för att berätta om min studie. De fick sedan, genom handuppräcning, anmäla sig som deltagare i fokusgruppen. Vid detta tillfälle fick de också med sig ett informationsbrev samt en samtyckesblankett för vårdnadshavares underskrift. Tanken var att två veckor senare genomföra fokusgruppsintervjun. På grund av snöstorm och inställd repetition fick intervjun med fokusgruppen flyttas fram ytterligare en vecka. Då hade endast 2, av tidigare 6 stycken anmälda, möjlighet att delta.

4.3.2 Informanter

Informanterna som intervjuades genom kvalitativa intervjuer är alla musikhögskoleutbildade sångpedagoger och musklärare. Tillsammans har de som sångpedagoger arbetat på kommunala och privata kultur- och musikskolor, grundskola, musikklasser, musikhögskola, fristående körer (barn-, ungdoms- och vuxenkörer) samt i olika projektformer. Alla informanter är kvinnor och var, när studien gjordes, verksamma i Skåne. De arbetade då allihopa som sångpedagoger för enskilda sångelever samt som körledare. I resultatkapitlet refereras de till som Inez, Lovisa och Johanna.

Deltagarna i studiens fokusgrupp är medlemmar i samma flickkör. När intervjun gjordes var de 15 respektive 16 år gamla. En av flickorna sjunger, utöver flickkören, också i en kyrkokör. I resultatkapitlet refereras de till som Maja och Stina.

4.3.3 Datainsamling

De kvalitativa intervjuerna gjordes efter ett frågeschema, vilket skickades i förväg till de informanter som efterfrågade det. Frågeschemat innehåll cirka 20 frågor (Bilaga 1) och intervjuerna varade mellan 25-40 minuter. Innan intervjun började fick alla informanter skriva på en samtyckesblankett. Samtyckesblanketten beskrev studiens syfte och tillvägagångssätt samt deras rättigheter som informanter (Bilaga 2). Intervjuerna spelades in för att sedan transkriberas.

Intervjun med fokusgruppen gjordes efter flickkörens repetition och i samma lokal som repetitionen hölls. Samtyckesblanketter samlades in innan intervjun startade. Då en

av deltagarna hade glömt att ta med sin samtyckesblankett fick hon en ny som lämnades in vid ett senare tillfälle. Då denna deltagare var 15 år kunde hon, i enlighet med Vetenskapsrådet rekommendationer själv ge sitt samtycke, utan krav på vårdnadshavares underskrift (Vetenskapsrådet, 2017). Transkriberingen gjordes efter att *båda* informanterna lämnat in signerade samtyckesblanketter. Samtalet fördes efter ett frågeschema. Till skillnad från de kvalitativa intervjuerna var det färre frågor, endast sju frågor var på förhand bestämda (Bilaga 3). Samtalet varade i cirka 15 minuter. Det spelades in och transkriberades sedan.

4.4 Analys

När all data var insamlad och transkriberad skrevs alla intervjuer ut så att de fanns i pappersformat. Intervjuerna fick olika textfärger för att det skulle bli lättare att hålla reda på vem som sagt vad. Därefter klippte jag ut och parade ihop delar ur intervjuerna där informanterna berörde särskilda teman eller företeelser. Detta resulterade i nio stycken olika buntar som behandlade olika ämnen eller teman. Dessa utgick jag sedan ifrån för att analysera och klargöra studiens resultat samt för att se hur väl och på vilket sätt mina forskningsfrågor besvarades. Analysen av studiens fokusgrupp gick till på liknande sätt med undantaget att inget klipptes ut för att sedan tematiseras. Då fokusgruppen berörde färre frågor och informanter var ämnen och teman redan samlade i det transkriberade materialet. Analysen gjordes alltså enbart med hjälp av den utskrivna transkriptionen då denna från början var tydlig och lättöverskådlig.

4.5 Resultatens giltighet och trovärdighet

Som tidigare nämnts formulerades en intervjuguide inför intervjuerna med ett frågeschema. Det gjordes dels för att säkerställa att resultaten skulle besvara mina forskningsfrågor men också för att öka tillförlitligheten då alla informanter som intervjuats besvarat samma frågor. Två av informanterna önskade att få frågeschemat i förväg, vilket de fick via mail. Det kan ha påverkat resultatet på det sätt att de två som fick intervjufrågorna i förväg hade större möjlighet att förbereda sig och formulera sina svar i förväg. Det kan också ha bidragit till att dessa två informanter hade större möjlighet att själva styra samtalet och ta kontroll över intervjun då de visste ämne, frågor och frågeordning. Under en av de tre intervjuerna fanns denna tendens då

informanten själv styrde samtalet i hög utsträckning. Att det i detta fall skulle ha påverkat eller försämrat resultatets tillförlitlighet bedömer jag som osannolikt då informanten ändå följde frågeschemat och besvarade samma frågor som de andra som intervjuats.

Något annat som kan ifrågasättas är urvalet av informanter. På grund av att alla som intervjuats är kvinnor med liknande bakgrunder blir resultatet endast representativt för en mindre grupp. I studiens sammanhang går det ändå att argumentera för resultatets tillförlitlighet eftersom informanterna är representativa för den grupp som studerar till sångpedagog på musikhögskolan, då det är en relativt homogen grupp sett till min egen studietid.

Inför studien genomfördes aldrig någon utpräglad pilotintervju vilket egentligen rekommenderas inför en kvalitativ intervjustudie (Bryman, 2011). Jag valde att istället utvärdera utfallet av den första intervjun för att se ifall frågorna eller upplägget behövde revideras. Hade så varit fallet var planen att kontakta ytterligare en informant för att resultatet ändå skulle bli tillförlitligt. Då den första intervjun fungerade som planerat och frågeschemat var formulerat så att informanten besvarade forskningsfrågorna ansågs en revidering av intervjuguiden eller en ytterligare informant inte nödvändig.

I analysen av resultatet blev det tydligt att informanterna vid flera tillfällen var eniga med varandra och hade liknande erfarenheter av ämnet vilket bidrar till att öka resultatets tillförlitlighet. Dessutom stod deras svar i flera fall även i samklang med vad tidigare forskning och litteratur skrivit kring ämnet.

4.5.2 Fokusgrupp

Den del av studien som genomfördes med hjälp av en fokusgrupp fungerade inte som planerat. På grund av att själva intervjun behövde flyttats fram påverkade det deltagarantalet mycket negativt. Därför kan det diskuteras huruvida det ens kan ses som en fokusgrupp då "gruppen" endast bestod av två personer. Nackdelen med så få deltagare är att den diskussion mellan deltagarna, som jag som forskare var nyfiken på, uteblev. Istället fick jag leda samtalet i högre utsträckning av vad jag önskat. Trots det gav fokusgruppen ändå svar på frågor och tillhandahöll det elevperspektiv som eftersträvades. Därför blir det relevant att också presentera resultaten av denna del av studien trots att detta moment inte fungerade som det var tänkt.

En fördel med att deltagarna var så få är att jag lätt kunde fånga upp intressanta aspekter och ge dem tid att vidareutveckla tankar och funderingar. Det underlättade också i transkriberingsarbetet och analysen eftersom det var tydligt vem som sa vad.

Gruppementet och samspelet är, som tidigare nämnts, värdefulla delar av en fokusgrupp-studie. Dessa parametrar blev på grund av lågt deltagarantal inte en del av studien. I analysarbetet gavs därför väldigt lite tid åt att analysera själva gruppen och samtalet mellan deltagarna. Istället analyserades och presenteras resultatet mer i likhet med de kvalitativa intervjuerna. I fråga om resultatets tillförlitlighet beror det på vilken aspekt som avses. Som fokusgrupp-studie kan giltigheten absolut diskuteras då genomförandet i det avseendet är bristfälligt. Däremot var syftet med denna del av studien inte främst att studera en grupp utan att ta del av flickors egna erfarenheter och tankar kring målbrottet. Något som också görs, om än i mindre omfattning än planerat. Resultatet är därför tillförlitligt i fråga om innehåll snarare än metod.

4.6 Etiska frågor

Vetenskapsrådet har formulerat fyra forskningsetiska principer för att garantera god forskningssed i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Dessa är; *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet, 2017). Studien har därför genomförts enligt dessa riktlinjer. Nyttjandekravet innebär att insamlat material inte får användas i andra sammanhang utan uteslutande ska nyttjas för forskningsändamål. Konfidentialitetskravet har uppfyllts genom avkodande av informanternas identiteter och resultatet presenteras med fingerade namn. Det finns alltså ingen möjlighet för utomstående att ta reda på vilka som deltagit i studien. För att uppfylla information- och samtyckeskravet användes samtyckesblanketter. Med dessa fick informanterna dels information om studien och vetenskap om deras rättigheter som informanter. De användes också för att samla in informanternas skriftliga samtycke till deltagande i studien.

5. Resultat

I detta kapitel presenteras studiens resultat. Den insamlade datan ifrån de kvalitativa intervjuerna presenteras tillsammans med resultatet av studiens fokusgrupp. Inez, Lovisa och Johanna är sångpedagoger. Maja och Stina är flickorna som deltog i fokusgruppen. Kapitlet är indelat i olika teman och underrubriker som anknyter till studiens forskningsfrågor.

5.1 Målbrottssymptom

Sångpedagogerna säger alla tre att de har mött elever med målbrottsrelaterade röstproblem, både hos enskilda sångelever och i körer. Däremot har de olika uppfattningar om hur pass vanligt förekommande det är. Inez menar att alla drabbas av det men på olika sätt beroende på rösttyp. Det skiljer sig ifrån Lovisa och Johanna som upplever att det endast är vissa elever som visar tecken på målbrottsproblematik. En aspekt som tas upp av Johanna är svårigheten i att säkert kunna veta vad ett röstproblem beror på. Hon säger att det ibland kan vara svårt att med säkerhet veta vilka problem som är relaterade till målbrottet och vilka problem som har andra orsaker. Johanna tar upp ett exempel där en elev sjunger med väldigt luftig och otät klang och påpekar svårigheten i att särskilja det som ett målbrottsrelaterat problem och inte som en konsekvens av andra röst- eller stämbandsproblem.

På frågan om hur de upplever flickors målbrottsröster och de problem och symptom som uppkommer i och med målbrottet tar de upp; *ihållande heshet, försämrad förmåga att sjunga med starkare volym, otät klang* och *luftigt mellanregister* som vanliga symptom. Deltagarna i studiens fokusgrupp, Maja och Stina, är 15, respektive 16 år. De tänker instinktivt att målbrott handlar om pojkars röster. De säger att de associerar det med "voice cracks", det vill säga att rösten spricker. Flickornas eget målbrott är sekundärt trots att de båda upplevt att deras röster förändrats under tonåren. De säger att de upplever att rösten spricker ibland. Att heshet är ett vanligt symptom på flickors målbrott är alltså inget de själva tycks vara medvetna om. Sångpedagog Inez säger att hon mött flera elever som när de känner sig hesa och svaga i rösten själva tror att det beror på förkylning. Hon menar att det sällan är orsaken för flickor i tonåren utan säger istället att det mer sannolikt beror på målbrottet. När jag i samtalet med flickorna berättar att vanliga tecken på flickors målbrott är heshet och luftig klang håller både

Maja och Stina med om att de kan känna igen sig. Stina säger; "Ja det känns som att man blir lite hes ibland eller sjunger lite hest". Maja medger att hon ofta känner sig hes och säger att det är mycket därför hon velat byta till altstämman i kören då den känns bekvämare. Detta bekräftas av sångpedagogerna som alla har mött elever som under tonåren upplever att det blir tungt och svårt att sjunga på höjden och därför vill byta till en lägre stämma i kören, alternativt sjunga andra typer av låtar. Maja berättar att hon pratat om målbrottet med en kompis i kyrkokören som hon också sjunger i. Hon säger att den flickan också upplevt att det med tiden har blivit svårare att sjunga ljusare toner, vilket inte har varit ett problem för kompisens innan.

5.2 Sångövningar för flickor i målbrottet

Sångpedagogerna ger exempel på olika metoder och övningar som de använder sig av i deras sång- och körundervisning för flickor i målbrottet. Alla tre är överens om att flickorna ska fortsätta sjunga trots att de själva kanske upplever att rösten känns tyngre och inte riktigt "lyder". Däremot menar de att man kan behöva anpassa övningar och/eller repertoar under vissa perioder.

Lovisa berättar att hon ofta fokuserar på att hitta det mjuka och lätta i rösten. Det arbetar hon på genom bland annat glissando- och talövningar samt genom att eleven övar sig på att växla mellan olika röstregister. Lovisa förklarar vidare att *hur* och *var* man som sångare placerar tonen gör stor skillnad. Hon menar att en medveten placering av tonen gör att eleven inte behöver arbeta så hårt med och på stämbanden utan istället kan använda sig av *masken och resonansen* för att underlätta och möjliggöra ett mjukare och lättare sångsätt. Den typen av teknik och tonplacering har hon själv med sig från sin klassiska bakgrund och hon förklarar det på följande sätt;

Att man inte jobbar så mycket på stämbanden utan att man jobbar mycket med det här sänkta struphuvudet [...] att hela tiden placera ovanför. [...] Man jobbar mycket med att vara kvar i samma vokalum. [...] Ja, man kan jobba med nasalens, men att man öppnar upp den på ett annat sätt än i rock- och popmusiken. (Lovisa)

Lovisa poängterar just vikten av att använda rösten på ett mjukt och lätt sätt. Hon menar att om en elev är hes eller sjunger med en otät klang kan just medveten tonplacering hjälpa till att förstärka tonens täthet, klang och volym. Hon berättar också att hon gärna använder sig av nasala övningar i samma syfte.

Inez tycker att det är viktigt att eleverna gör övningar med stort omfång oavsett röstläge eller stämtillhörighet. Det vill säga att altar såväl som sopraner ska öva upp både höjd och botten då hennes övertygelse är att sådana övningar gynnar allas röster i längden. Precis som föregående informant använder sig Inez av glissando-övningar. Hon ger även exempel på en övning med växlande dynamik som omfattar ett glissando från grundton till oktav och sen tillbaka till grundton igen och säger; ”vi börjar svagt och öppnar och med rörelser och känner liksom att rösten växer på höjden. Och sen går vi tillbaka.” Hon använder sig också av nasala eller nasalerade övningar, framför allt för att få ett tätare mellanregister med mer volym. Inez poängterar att det är viktigt att öppna upp och ge plats åt tonerna oavsett tonhöjd eller register. Hon säger också att hon pratar mycket om inandning med sina elever och om det förberedande arbetet som krävs precis innan tonen sjungs. Inez tar också upp vad hon anser är det bästa tillvägagångssättet för att arbeta med övergångstoner, det vill säga de toner som befinner sig runt skarven mellan olika röstregister. Hon menar att det som fungerar bäst i början är om eleverna börjar sjunga ovanför skarven för att sedan gå ner och, när de passerar övergångstonen, sjunga väldigt svagt då dessa toner är svåra att få stabila. Hon säger också att hon tror på att arbeta mycket med huvudklangen, i alla fall i körsammanhang.

Jag tror ju det är väldigt bra att förstå det här med huvudklangen och sen bara ta ner den. Absolut, det har jag ju märkt att det ändå är det bästa sättet att få rösten att fungera om det blir problem. För att ska man...använder man för stor klang och bröstklang så tar det ju stopp. De kan inte ställa om, det går liksom inte...att ställa om rösten, tror jag. I den åldern i alla fall. (Inez)

Detta står till viss del i kontrast med Johanna som menar att bröstklangen visst kan vara väldigt användbar i sångundervisning för flickor i målbrottet. Men då framför allt i enskild undervisning. Hennes uppfattning är att elever som har svårt att få till starkare volym och tät klang kan ha stor glädje och nytta av att utforska bröstklangen och "roprösten" som hon säger. Eftersom det ofta är den övre delen av omfånget som många

flickor i målbrottet upplever är svårast att använda menar Johanna att man då istället kan fokusera på den del av omfånget där eleven känner sig mer bekväm att sjunga. Där har de också större möjlighet att sjunga ut, få en tätare klang och starkare volym. Hon säger att hon tror att det är bra för självförtroendet att som elev få träna på det man känner att man behärskar, särskilt under en tid då rösten annars är svag, luftig och tunn. Hon påpekar dock att den typen av röst användning oftast inte passar i körsammanhang då klangidealet där är slankare och lättare. Det är något hon också pratar med eleverna om men säger att de oftast förstår det själva och att det sällan är ett problem. Istället menar hon att det lär dem att använda och skilja på olika sångsätt och klangideal. Precis som de andra två informanterna håller Johanna med om att glissandoövningar fungerar väldigt bra, men oftast enbart som övning. Hon menar att det som röstligt och sångtekniskt fungerar bra när eleven gör en glissandoövning är svårt för eleven att åstadkomma i den repertoar de sjunger då eleven måste ta hänsyn till andra parametrar så som text.

Alla informanter är noga med att påpeka att arbetsätten och metoderna för att undervisa flickor i målbrottet skiljer sig åt beroende på vilken eller vilka elever de möter. De säger alla att de som sångpedagoger och körledare hela tiden anpassar sin undervisning och sina sångövningar till individen eller gruppen. Inez nämner flera gånger är att alla övningar som hon gör med barn och ungdomar i kör ska vara lätta. Det vill säga enkla melodiskt och relativt enkla att utföra så att alla elever förstår övningen och kan delta.

5.3 Passande repertoar

På frågan om hur de tänker kring repertoar och huruvida den bör anpassas till flickor i målbrottet berättar informanterna att de anpassar repertoaren till enskilda sångelever på olika sätt. Lovisa säger att hon i de flesta fall fortsätter sjunga samma repertoar även om eleven får målbrottsrelaterade problem men att hon då, istället för exempelvis sångteknik, fokuserar på andra saker som till exempel uttryck eller interpretation. Johanna tycker att det är viktigt att i individuell undervisning hitta repertoar som både fungerar sångtekniskt och som eleven uppskattar och tycker om att sjunga. Hon anser också att det i början är viktigt att hitta lagom utmanande repertoar som inte är för svår och som eleven känner att den klarar av. Detta för att undvika eller minimera risken att

eleven känner sig misslyckad. För henne är starkt självförtroende och sångglädje en viktig del av undervisningen.

När det kommer till körsång för flickor är repertoaren inte anpassad till det sångtekniska på samma sätt som i individuell undervisning. Johanna säger att hon med sina körer fokuserar mer på bredd och variation och väljer repertoar som lämpar sig för konserter. Hon förklarar att hon tycker att en del av hennes uppdrag som körledare är att presentera sånger och material som exemplifierar traditionell körsång, alltså erbjuda en slags genrekännedom. Samtidigt menar hon att körmedlemmarna själva måste få önska låtar och repertoar för att det inte ska tappa intresset. Inez menar att den musikaliska upplevelsen ska stå i centrum och att den är vad som avgör vilken repertoar hon sjunger med sina körer.

Men jag har väl alltid sett till att hitta repertoar som klingar bra så att de ska få en musikalisk upplevelse. [...] det ska vara bra arrangemang och det ska låta bra. Så att de blir inspirerade. Det har funkat för mig. (Inez)

Även hon poängterar vikten av variation och bredd och att variera mellan det kantabla och rytmiska.

5.4 Stämindelning i kör

Då alla informanter arbetar som körledare likväl som sångpedagoger berörde intervjufrågorna även hur de tänkte kring stämindelning i kör. Inez berättar att i hennes körer så fungerar det på det sätt att alla sjunger alla stämmor när de övar in nya sånger och arrangemang. Stämindelning varierar och eleverna har möjlighet att byta om de upplever att en stämma känns svår eller tung att sjunga. Hon påpekar också att det framför allt i högstadiet körerna, under vissa perioder, kan variera från vecka till vecka vilken stämman de känner sig bekväma med att sjunga. När eleverna blir något äldre och går i gymnasiet är det hon som körledare som bestämmer vem som sjunger i vilken stämman genom att lyssna på alla enskilt. Hon berättar då att hon främst lyssnar på klangen och inte omfånget eftersom hon menar att omfånget har alla.

Det säger jag, det har ingenting med i vilken stämma man sitter...utan en alt ska också ha trestrukna c. Om man har fått en vettig sångundervisning...tycker jag. (Inez)

Inez poängterar att hon tycker att det är viktigt att alla elever utvecklar ett stort röstomfång och hon låter dem ofta sjunga omfångsvidgande övningar. Hon menar att eftersom flickorna i hennes körer övar på detta så snart de börjar i kören (de flesta är då 9-10 år) har alla, oavsett stämtillhörighet eller rösttyp, ett stort omgång.

I de körer Lovisa och Johanna leder händer det sällan att eleverna byter stämma under kortare perioder. Lovisa förklarar att de ofta sjunger enklare tvåstämmiga arrangemang i de körer hon leder och att stämmor ligger i ett ganska läge bekvämt för de flesta. Hon säger att de få gånger någon bytt stämma så har det varit på grund av att personen själv har bett om det. Johanna har en kör där flickorna delades in olika stämmorna av körledaren som tidigare ledde kören. Hon menar att i just den kören, där flickorna är mellan 12-16, bidrar den fasta stämindelningen och placeringen till att de känner sig trygga. Hon fortsätter med att berätta att hon under uppsjungning och övningar ibland ändrar stämindelningen för att utmana dem lite mer. Vidare poängterar hon att en av nackdelarna med en fast stämindelning är att säkerheten stämmorna emellan är relativt ojämn. Något som beror på att majoriteten av de äldre flickorna sitter i understämman och de yngre i mellan- och överstämman vilket leder det till att understämman är den mest stabila stämman då de äldre flickorna har sjungit i kören längst. Ytterligare en aspekt som tas upp av Johanna är risken med att "fastna" i en stämma. Hon säger;

Men jag var också en som hade sjungit i kör jättemycket. Och hamnade också i altstämman liksom fast jag... Det är lätt också att man fastnar i alt och då tror man att man är alt [...] Och sen när man tar lektioner så märker man att man kan komma mycket högre. Men det sitter så fast rotat i en vilken stämma man har. (Johanna)

Hon menar alltså att en tilldelad stämma bestämmer vilken typ av röst man har, oavsett om det stämmer eller inte. Det kan vara problematiskt därför att man på grund av det skapar en slags mental spärr eller inbillad begränsning över vad rösten är kapabel till.

5.5 Kommunikation om målbrottet mellan lärare och elev

Gällande kommunikationen mellan lärare och elev kring målbrottet säger alla tre sångpedagoger som intervjuats att de pratar med sina elever om målbrottet, dock inte i någon större utsträckning. Johanna tycker att det kan vara bra att vara konkret och tydlig med vad eventuella problem beror på men utan att fördjupa sig i det för mycket. Lovisa svarar på ett liknande sätt och förklarar att det då sällan handlar om att lösa problemen utan ge en förklaring till symptomen, som då exempelvis kan vara att eleven är hes under en längre period. De säger också att det är långt ifrån alla flickor som vet om att de kommer gå igenom ett målbrott. Därför menar de att det finns ett värde i att prata om det och förklara vad som händer med röstapparaten då en del elever blir ganska nedslagna av att rösten inte längre fungerar som den gjort innan.

Flickorna i fokusgruppen berättar att de aldrig har pratat med någon vuxen, om målbrottet. Stina säger att hon aldrig hört talas om det innan. Maja säger att hon inte pratat med någon vuxen men däremot med kompisar. De tycker båda två att målbrottet borde behandlas mer, eller i alla fall någon gång. Maja föreslår att det skulle kunna vara en del av skolsköterskans information kring puberteten. Stina tycker att de kunde prata om det i kören.

...kanske hade det varit bra att prata om det på kören om det påverkar vissa och så kanske man inte vet någonting om det. Då kanske det hade varit bra om man pratade om det...i alla fall så att man vet liksom. Annars som jag...jag visste ju inte ens att tjejer fick ett målbrott. (Stina)

Båda flickorna är nyfikna och intresserade av att veta vad som händer med rösten i deras ålder. De passar på att fråga mig och ber mig att förklara vad målbrottet innebär och beror på. De är också nyfikna på att veta hur pass individuellt det är, om alla drabbas på samma sätt eller om vissa flickor påverkas mer än andra.

5.6 Målbrottsproblem - lätta eller svåra att hantera?

De sångpedagoger som intervjuats har olika uppfattningar om huruvida det är lätt eller svårt att hantera målbrottsrelaterade problem hos flickor. Inez upplever det inte som särskilt svårt. Lovisa säger att hon tycker det kan vara svårt ibland men att det då oftast handlar om att kunna motivera eleverna till att fortsätta sjunga trots att det känns tungt och jobbigt för dem. Hon förklarar att de flickor som hon upplever ofta drabbas hårdast är de som sjunger mycket, som är drivna och vill fortsätta med sången genom att söka musikgymnasium till exempel. Då menar hon att det kan vara utmanande att som sångpedagog hålla glöden vid liv samtidigt som eleverna inte kan sjunga på samma sätt som förut utan måste anpassa teknik och klang efter hur rösten fungerar i målbrottet. Något de inte alltid känner sig bekväma med att göra. Johanna anser, som tidigare nämdes i kapitlet *Målbrottssymptom* att svårigheten kan ligga i att veta vilka problem som beror på målbrottet och vilka som har andra orsaker.

5.7 Utbildning om flickors målbrott och röstutveckling

Trots att alla sångpedagoger ofta möter flickor med röstproblem orsakade av målbrottet och alla tre har hittat metoder och övningar för att hantera dessa problem säger samtliga att de inte kan komma ihåg att de under sin musikhögskoleutbildning fick någon undervisning om flickors röstutveckling och målbrott. Två av tre säger också att de önskar att det hade ingått mer undervisning om flickors målbrott under utbildningen. Lovisa säger att; "...det borde pratats mer om det. För det kan jag ju säga, visst har man träffat några elever som haft de problemen men det har jag mer själv fått klura ut och läsa mig lite till". Johanna påpekar att hon också upplevt att hon behövt ta reda på saker på egen hand som hon menar borde ha ingått i en sångpedagogutbildning.

5.8 Det egna målbrottet

På frågan om de minns det egna målbrottet säger alla sångpedagoger att de upplevde problem under tonåren som sannolikt berodde på målbrottet. Lovisa berättar att hon fick en ihållande heshet som sedan resulterade i knotttror på stämbanden. Hon säger att logopeden som hon då träffade menade att hennes problem sannolikt berodde på målbrottet. För henne kom det lite som en chock eftersom hon inte visste att flickor också gick igenom det.

Johanna upplevde också problem under tonåren, för henne var det svårt att hitta höjd och sjunga i den övre delen av omfånget. För Johanna blev lösningen att istället för huvudklang använda sig av bröstklang. Hon berättar att när hon upptäckte det sättet att sjunga kände hon en enorm frihetskänsla. Det är också anledningen till varför hon väljer att jobba mycket med bröstklang med sina sångelever som har liknande problem.

Inez hade, under en period, svårt med en övergångston och att hitta en egaliserad klang över hela omfånget. Hon säger att hon inte kan minnas att någon sånglärare pratade med henne om det eller hjälpte henne med tips på hur hon skulle lösa problemet.

Som tidigare nämnt upplever även Maja och Stina att deras röster förändrats och påverkats under tonåren. De säger att rösten ibland spricker och de bekräftar att heshet är vanligt. Stina säger också att hon bytt till altstämman i kören på grund av att hon känner sig hes och har svårt att sjunga ljusare toner. Stina förklarar att hon aldrig vetat säkert, men själv gissat att hennes röstförändringar skulle kunna bero på målbrottet.

6. Diskussion

Studiens syfte är att fördjupa kunskapen om sångpedagogers strategier kring flickors målbrottsutveckling samt belysa vad flickor själva upplever och kan beskriva rörande det egna målbrottet. I detta kapitel diskuteras studiens resultat utifrån tidigare forskning och litteratur samt huruvida och på vilket sätt studiens forskningsfrågor besvarats.

6.1 Målbrottsymptom och stämindelning

Det som presenteras i litteraturgenomgången som vanliga symptom för flickors målbrott bekräftas också av mina informanter. I likhet med det Gackle (1991) och Södersten (2008) tar upp beskriver informanterna heshet och reducerat omfång som vanliga problem. De påpekar också att många flickor blir obekväma med att sjunga i den övre delen av omfånget och att de som sjunger i kör ofta vill byta stämma ifrån sopran till alt under målbrottsperioden. Detta bekräftas också av Stina, en deltagare i fokusgruppen, som berättar att hon bytt till altstämman just på grund av det. Gackle (1991) och Phillips (1995) menar att körledare bör vara försiktiga innan de delar in flickor i stämmor eller röstfack. Något som i litteraturen bekräftas av flera andra (Sweet, 2016; Siple, 1995; Dillon, 2013; m.fl.). De poängterar att risken finns att man då, istället för att underlätta, kan hämma flickors sångutveckling genom att begränsa deras röstanvändande till mindre omfång eller särskilda register. Södersten (2008) skriver istället att somliga menar att hänsyn visst ska tas till omfång. Huruvida de egentligen är oeniga i frågan är dock inte säkert. Möjligheten att undvika fast stämindelning och samtidigt ta hänsyn till målbrottsröstens något fluktuerande omfång finns ju. Dels presenterar Adcock (1987) som förslag att flickorna kan turas om att sjunga under- och överstämma. Sångpedagog Inez gav ett ytterligare ett exempel. Hon förklarar att i hennes körer får flickorna byta stämma ganska fritt efter hur de själva upplever att deras röster fungerar just den dagen. Personligen ser jag stora fördelar med ett sådant upplägg. Ett motargument emot det är att elever då inte utmanas tillräckligt för att de enbart sjunger det som är lätt och bekvämt. En annan nackdel skulle kunna vara osäkerhet i stämmorna på grund av att flickorna flyttar runt. I Inez körer verkade detta dock inte vara några problem. Sannolikt beror det på, som hon berättar, att alla ifrån början får lära sig alla stämmor. Det innebär dels att det är lättare för flickorna att byta ifrån en stämma till en annan utan att tid behöver läggas på att upprepa stämgenomgång. Dessutom betyder det också, att de

genom att lära sig alla stämmor, kontinuerligt använder större delar av omfånget precis som Gackle (1991) och Phillips (1995), bland andra, menar att de bör göra. Inez påpekar också att ett stort omfång är något hon är noga med att hennes elever övar upp. Adcock (1987) hävdar också att detta tillvägagångssätt även bidrar till flickornas allmänna musikaliska utveckling. Dock har inte alla sångpedagoger valt att göra på det sättet. De andra två informanterna har istället en fast stämindelning i sina körer där flickorna sällan byter stämma. Deras beslut om stämindelning har tagits på andra grunder än som anpassning till målbrott och röstutveckling. Det är i sig inte fel, deras val har gjorts för att främja andra saker. Däremot är min övertygelse, efter genomförd studie, att stämindelning är en viktig aspekt som kan påverka sångutvecklingen både positivt och negativt. Därför anser jag att det är något som körledare, särskilt för barn- och ungdomskörer, borde lägga större vikt vid än vad jag upplever att många gör.

Ytterligare ett intressant perspektiv tas upp av sångpedagog Johanna som poängterar risken av att begränsas av en stämtillhörighet på ett mentalt plan. Detta problematiseras också i litteraturen av Siplely (1995). Tyvärr är det ett vanligt förekommande problem enligt min erfarenhet. Misstron på den egna förmågan kan i många fall bli ett större hinder än röstens begränsningar. Därför ser jag det som ytterligare en anledning till att vara försiktig med att tilldela barn och unga en stämma för tidigt eftersom risken då finns att de identifierar sig med den i allt för hög utsträckning. Konsekvenserna av det kan vara negativa både för sångutvecklingen och för tron på den egna förmågan.

6.2 Övningar och repertoar

Sångpedagog Lovisa påpekar att hon i sin undervisning fokuserar på att flickor i målbrottet hittar ett lätt och mjukt sångsätt. Det stämmer överens med Brunssen (2010) som menar att en flickas målbrottsröst aldrig bör forceras. Siplely (1995), Dillon (2013) och Haston (2007) är andra som poängterar att röstproduktionen ska ske på ett lätt, naturligt och avspänt sätt. Dillon (2013) föreslår glissandoövningar som särskilt användbara för flickor i målbrottet vilket bekräftas av de intervjuade sångpedagogerna som alla tre påpekar att de ofta gör sådana övningar med flickor i målbrottet. Johanna menar dock att det kan vara svårt för flickorna att ”översätta” sådana övningar till en sångsituation där flera parametrar måste tas hänsyn till, så som till exempel text.

Det finns skillnader i hur sångpedagogerna tänker kring användandet av röstens olika register, vilka uppkommer i och med målbrottet (Gackle, 1991). Inez berättar att hon

arbetar mycket med flickornas huvudklang och det övre registret. Johanna förklarar att hon istället tycker att det nedre, bröstregistret, är mycket användbart för flickor i målbrottet. Här resonerar de alltså olika. Min uppfattning är att dessa skillnader, sångpedagogerna emellan, beror på att de prioriterar särskilda fokusområden som de själva anser vara viktiga. För Inez är stora omfång viktigt samt förmågan att kunna egalisera klangen. Därför gör hon övningar som syftar till att utveckla det. Hennes tillvägagångssätt för att uppnå det resultat hon önskar stämmer också överens med vad Sipleys (1995) menar är det mest effektiva sättet. Som, enligt honom, är att utgå ifrån det övre registret för att överbygga registerbrott. Johanna menar istället att hennes elever får sjunga mycket i bröstregistret. Anledningen till det är för att hon ser värdet i att flickorna, under en tid då rösten är mer svårarbetad, får sjunga i det omfång som de känner att de behärskar. Hon förklarar också att hon gör på det sättet för att hon menar att de ger eleverna ett ökat självförtroende, vilket Johanna värdesätter. Här menar jag inte att ställa dessa två metoder och tankesätt emot varandra som om sångpedagogerna vore oeniga i frågan om huruvida självförtroende eller egalisering är viktigt. Jag tror däremot att skillnaderna kan bero på att de helt enkelt valt att prioritera olika saker.

Vidare berättar Johanna att hon använder den målbrottstypiskt luftiga klangen till repertoar där den passar. Jag ser ett samband mellan det Johanna säger och Brunssen (2010) som påpekar att den luftiga klangen under målbrottet beror på fysiska faktorer som inte går att styra. Istället för att se symptomet som ett problem väljer Johanna att använda sig av det. På detta sätt forceras inte rösten till en tät klang utan accepteras och ges tid att förändras, något Brunssen (2010) hävdar är av stor vikt. Informanternas övriga tankar om repertoar är att den bör vara varierad. Det överensstämmer med Dillons (2013) uppfattning om hur, framför allt körledare, bör välja repertoar.

Av Sipleys (1995) lista över prioriterade fokusområden i sångundervisningen för flickor i målbrott finns det flera punkter som inte tas upp av mina informanter. Anledningen till det tror jag beror på att flera punkter som han behandlar är grundläggande element i all sångundervisning, exempelvis hållning, stöd och artikulation. Jag tror att, när jag som sångpedagogstudent intervjuar verksamma sångpedagoger, blir parametrar som stöd och vikten av att undvika onödigt anspänning förutsättningar som inte behöver sägas. Att informanterna inte nämner stöd som en central aspekt menar jag inte betyder att de bortser ifrån stöd i sångundervisningen för flickor i målbrottet. Istället tror jag att mina informanter anser att det är något som ingår som självklar del i all sångundervisning.

6.3 Kunskap, utbildning och kommunikation

I fråga om kunskap, utbildning och kommunikation om flickors målbrott blir resultaten av studiens fokusgrupp särskilt intressanta. Flickorna förklarar att de aldrig har fått någon information om flickors målbrott ifrån vuxenvärlden utan själva behövt gissa sig till vad de röstförändringar de själva upplevt beror på. Stina, en av flickorna i fokusgruppen, menar att det borde pratas om flickors målbrott i kören. Det framhåller även Sweet (2016) som påpekar flera fördelar med att informera flickor i kör om målbrottet. Bland annat menar hon att det ger en känsla av gemenskap som stärker dem. Dessutom är chansen större att flickorna fortsätter att sjunga om de är medvetna om att eventuella problem är övergående (Sweet, 2016). Att flickorna i fokusgruppen vill ha kunskap om den egna rösten är tydligt eftersom de ber mig att förklara vad målbrottet innebär. Siple (1994, 1995) menar också att den sångliga utvecklingen stärks av att flickor har kunskap och informeras om målbrottet.

Sångpedagogerna förklarar att de pratar med sina sångelever om målbrottet men inte i särskilt stor utsträckning. De påpekar också att många flickor inte vet om att de går igenom, eller kommer att gå igenom, målbrottet och att särskilda röstliga problem de upplever beror på det. Personligen håller jag med Sweet (2016) om att ”kunskap är makt” i detta avseende. Jag ser enbart fördelar med att flickor vet vad målbrottet kan innebära för dem och har kunskap om vad som händer med deras kroppar och röster under puberteten. Dessutom menar Siple (1995) att vetenskaplig kunskap om röstapparaten är ett effektivt verktyg för att lättare förstå instruktioner samt tydliggöra kommunikationen mellan sångpedagog/körledare och elev.

Sångpedagogerna behöver även de god kunskap om målbrottet och röstens utveckling. Trots att alla mina informanter, sångpedagoger såväl som flickorna i fokusgruppen, bekräftar att de själva upplevt målbrottsrelaterade symptom eller problem säger alla sångpedagoger att de inte minns att flickors målbrott ingick som en del av deras musikleklar- och sångpedagogutbildning. Johanna berättar att hon upplever att det ibland är svårt att som sångpedagog särskilja målbrottsrelaterade problem ifrån andra röstproblem. Det uppmärksammas även av både Gackle (2006) och Siple (1995) som menar att sångpedagoger och körledare måste ha den kunskap som krävs för att kunna vägleda barn genom röstförändringen på bästa sätt, något Siple (1995) hävdar att många inte har. Sweet (2016) påpekar samma sak; det är sångpedagoger och körledares uppgift att guida flickor genom målbrottet på ett så smärtfritt och positivt sätt

som möjligt. Här anser jag att musikleäro- och sångpedagogutbildning måste garantera att de som utbildas för att arbeta med barn och sång har den kompetens som krävs för att hjälpa barn genom röstförändringar i puberteten. Mina informanter, Inez, Lovisa och Johanna, har istället fått söka sin kunskap på egen hand.

6.4 Slutsatser och förslag till vidare forskning

Studien visar att alla sångpedagoger som intervjuats hittat metoder och strategier för att hantera flickors målbrott och de röstproblem som kan uppkomma i samband med målbrottet. Dessa strategier innefattar både särskilda sångövningar och sångtekniska fokusområden. Dessutom problematiseras fast stämindelning i körverksamhet för flickor i tonåren. Detta menar tidigare forskning, samt en av de intervjuade sångpedagogerna, är något som bör undvikas. Sångpedagogerna har själva behövt söka information och kunskap om flickors målbrott och på egen hand fått pröva sig fram då deras musikleäroutbildning inte erbjudit fördjupning, eller ens grundläggande kunskaper, inom detta ämne.

I sökandet efter litteratur om målbrott blir det tydligt att pojkars röstutveckling är studerad i mycket större utsträckning än vad flickornas är. Om flickor trots allt nämns i litteraturen är det ofta kortfattat och väldigt sällan med vidare förklaring eller beskrivning. Flickornas målbrott ges, enligt min uppfattning, oftast plats endast som en parentes till pojkarnas. Vanligt är också, i litteratur där flickors målbrott beskrivs tillsammans med pojkars målbrott, att det noga påpekas hur omärkbart flickors målbrott är i jämförelse. Det ställs hela tiden i relation till pojkars utveckling, symptom och problem. När deltagarna i fokusgruppen skulle förklara hur de upplevde målbrottet nämnde de "voice cracks". Jag menar verkligen inte förminska deras upplevelser genom att säga att det inte stämmer, för det kan det absolut göra. Däremot är voice cracks, att rösten spricker, inte det vanligaste symptomet på flickors målbrott. Istället är heshet och svårigheter med mellan- och huvudregister vanligare. Något flickorna också bekräftade att de själva upplevt, efter att jag berättat att det var vanliga problem. Min uppfattning är att flickorna, på grund av att de saknar information om flickors målbrott, ser pojkars målbrottssymptom som allmängiltiga, fastän det främst inte är på samma sätt (att rösten spricker) som flickors röster påverkas. Detta tycker jag är väldigt intressant. Däremot berör det andra aspekter än de som inkluderats i studiens syfte eller forskningsfrågor, så som genus. Jag skulle gärna se fortsatt forskning inom flickors målbrott och

röstutveckling med ett genusperspektiv. Sådana studier skulle göra det möjligt att problematisera orsaker och konsekvenser på ett annat sätt än vad denna studie kan göra. Det hade även varit intressant att vidare undersöka hur rösten används och låter olika beroende på socialt inlärda mönster, ett fenomen som kortfattat beskrivs i kapitlet 3.3.1 *Barnrösten*.

Ytterligare perspektiv som jag tycker är intressant men som inte fått utrymme i genomförd studie är målbrottets inverkan på identiteten. Då rösten kan upplevas som en stor del av ens personlighet tycker jag att det hade varit intressant att undersöka hur målbrottet eller andra röstförändringar kan påverka upplevelsen av ”jaget”. Vad händer när rösten inte längre låter eller fungerar som den gjort innan?

Avslutningsvis kan alltså sägas att min uppfattning är att flickors röstutveckling borde ges mer plats och tas på lika stort allvar som pojkarnas. Jag tror att kunskap om barns röstutveckling resulterar i sång- och körundervisning som bidrar till att fler tonåringar får en mer positiv upplevelse av puberteten och den egna rösten. Därmed är också sannolikheten större att de fortsätter att sjunga med samma sångglädje genom hela livet. Vilket, enligt mig, är det viktigaste av allt.

Referenser

Adcock, E. (1987). The changing voice: the middle junior high challenge. *The Choral Journal*, 28 (3), 9-11.

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (2:a uppl.) Malmö: Liber.

Bryman, A. (2008). *Social Research Methods*. (3:e uppl.) Oxford: University Press.

Dillon, A. H. (2013). Female Voice Classification and the Choral Director. *The Phenomenon of Singing*, vol. 7, s. 59-66, Hämtad 2018-04-20 från:

<http://journals.library.mun.ca/ojs/index.php/singing/article/view/898>

Eliasson, A. (2013). *Kvantitativ metod från början*. (3:e uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Elliot, N. (2009). *Röstboken – tal-, röst och sångövningar* Lund: Studentlitteratur.

Fagius, G. (Red.). (2007). *Barn och sång – om rösten, sångerna och vägen dit* Lund: Studentlitteratur.

Fagius, G., & Larsson, E-K. (Red.). (1990). *Barn i kör – Idéer och metoder för barnkörledare* Stockholm: Verbum.

Gackle, L. (2006). Finding Ophelia's Voice: The Female Voice During Adolescence *The Choral Journal* vol. 47 (5), 28-37.

Gackle, L. (1991). The Adolescent Female Voice - Characteristics of Change and Stages of Development *The Choral Journal* vol. 31 (8), 17-25.

Haston, G. L. (2007). *Physiological Changes in the Adolescent Female Voice: Applications for Choral Instruction* (Departmental Honors Thesis, The University of Tennessee at Chattanooga Music)

Hentschel, L. (2017). Sångsituationer : en fenomenologisk studie av sång i musikämnet under grundskolans senare år (PhD dissertation). Umeå universitet, Umeå. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-139447>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3:e uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Lindblad, P. (1992). *Rösten* Lund: Studentlitteratur.

McAllister, A. & Södersten, M. (2007). Barnröstens utveckling. I Fagius, G. (Red.), *Barn och sång - om rösten, sångerna och vägen dit* (s. 41-54). Lund: Studentlitteratur.

McPherson, G. (2012). *The Child As Musician – A Handbook of Musical Development* Oxford University Press.

Phillips, K. (1995). The Changing Voice: An Albatross? *The Choral Journal* vol. 35 (10), 25-27.

Sergeant, D.C., Sjölander, P.J., Welch, G.F. (2005). Listners' identification of gender differences in children's singing *Research studies in music education. XXIV/1* (24), 28-39.

Sipley, K. (1994). Improving Vocal Self-Image and Tone Quality in Adolescent Girls: A Study *The Choral Journal* vol. 35 (3), 35-38.

Sipley, K. (1995). *The Adolescent Female Voice: A Review of Related Literature* U.S Departement of Education (Educational Resources Information Center).

Sundberg, J. (2001). *Röslära – fakta om rösten i tal och sång* (3:e uppl.) Malmö: Konsultfirman Johan Sundberg.

Sweet, B. (2016). Choral Journal and the Adolescent Female Changing Voice *The Choral Journal* vol. 56 (9), 53-64.

Södersten, M. (2008). Röstens utveckling och åldrande. I Hartelius, L., Nettelbladt, U., Hammarberg, B., (Red.), *Logopedi* (s. 85-94). Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (2017). *God forsknings sed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Ware, C. (1998). *Basics of Vocal Pedagogy – The Foundation and Process of Singing* Columbus: McGraw-Hill.

Zangger Borch, D. (2012). *Stora sångguiden – vägen till din ultimata sångröst* Danderyd: Notfabriken.

Bilagor

Bilaga 1

Intervjufrågor

- Var jobbar du/har du jobbat?
- Med vilka åldrar?
- Hur länge har du jobbat som sångpedagog?
- Vilken utbildning har du gått?
- Har du haft elever med målbrottsrelaterade röstproblem? (Flickor)
- Är de vanligt förekommande problem?
- Hur har de visat sig/vad har det inneburit?
- Specifikt för flickor? (Skillnad mellan pojkar/flickor?)
- Hur upplever du det? Lätt- eller svårhanterligt?
- Fick du någon information/kunskap om detta under din utbildning?
- Har du några minnen/upplevelser av ditt eget målbrott?
- Vad tycker du är viktigt/bästa sättet att jobba med röster i målbrottet?
 - Repertoar
 - Sångtekniska aspekter & särskilda övningar
- Hur fungerar kommunikationen med eleven?
 - Pratar ni om målbrottet och röstens utveckling?
 - I så fall, på vilket sätt?
 - Andra aspekter av kommunikation mellan lärare och elev

LUNDS UNIVERSITET
Musikhögskolan i Malmö

Bilaga 2

Samtyckesblankett

Jag som genomför studien heter Anna Svensk och studerar på muskläraryrket på Musikhögskolan i Malmö. Då jag nu går min avslutande termin skriver jag mitt examensarbete som ett led i min utbildning. Examensarbetet handlar om att undersöka sångpedagogers erfarenheter av flickors målbrott och röstutveckling. Du har blivit tillfrågad att delta i studien genom en kvalitativ intervju.

Härmed intygas samtycke till deltagande i en intervjustudie om målbrott och röstutveckling hos flickor.

Intervjun kommer att spelas in och transkriberas.

Det transkriberade materialet kan sedan komma att användas i examensarbetet.

Som informant är du anonym. Ditt namn kommer inte finnas med i arbetet och uppgifterna du lämnar kommer att hanteras på ett sådant sätt att din identitet förblir okänd.

Att delta i studien är frivilligt. Du kan när som helst, och utan förklaring, avsluta din medverkan.

I och med underskrift ges tillåtelse att intervjumaterialet och den insamlade datan får användas och att citat från intervjun får finnas med i examensarbetet, i transkriberad form.

Signatur Ort och datum

Namnförtydligande

Bilaga 3

Fokusgruppfrågor

- Hur gamla är ni?
- Vad tänker ni på om jag säger ”målbrott”?
- Vad vet ni om hur rösten förändras/målbrottet?
- Vet ni att ni själva går igenom målbrottet?
- Har ni märkt av det?
 - På vilket sätt?
- Har någon sångpedagog/körledare eller annan vuxen förklarat eller berättat?